

Zbigniew Opacki

Problematyka rosyjska w badaniach historyków gdańskiego środowiska naukowego w drugiej połowie XX i początkach XXI wieku

Russian Issues in the Research by the Historians from Gdansk Scientific Community in the Second Half of the Twentieth and Early Twenty-First Century

Abstract: Studies of the Russian history were initiated by Genowefa Kurpisowa at the Higher Pedagogical School and later at the University of Gdansk in the 1960s. Genowefa Kurpisowa also contributed with supervising a number of diploma theses. The historians from the Gdansk scientific community still continue and develop this field of research. Their achievements include dozens of monographs and collective works as well as a significant number of articles on various aspects of the Russian history and the Polish–Russian relations in the 19th and early years of the 20th century.

Keywords: University of Gdansk, Gdansk historians, Russian historiography

Dla Gdańska, mimo posiadania odległych – lokowanych w dobie nowożytnej – tradycji akademickich i historiograficznych¹, właściwe było zjawisko dyskontynuacji, tak instytucjonalnej, jak i środowiska naukowego. Cezury polityczne o charakterze powszechnodziejowym są aż nadto wyraźne i mają swoje odniesienia do losów miasta i jego społeczności². Dlatego skoncentruję się jedynie na okresie powojennym, poczynając od lat 60. Od tego bowiem momentu istniejąca od

1 K. Kubik, L. Mokrzecki, *Trzy wieki nauki gdańskiej. Szkice z dziejów od XVI do XVIII wieku*, Wrocław 1976, s. 31-57.

2 P. O. Loeve, *Gdańsk. Biografia miasta*, Gdańsk 2013, s. 229-241.

1946 roku Wyższa Szkoła Pedagogiczna zaczęła tętnić życiem naukowym, a jej kadry naukowe historyków zgrupowane na Wydziale Humanistycznym – dążyć ku pełnej profesjonalizacji i rozwojowi liczebnemu. Nie oznacza to zarazem, że w innych placówkach, jak na przykład w Pracowni Historii Gdańska Instytutu Historii PAN, nie pojawiały się publikacje, w których prezentowana problematyka była podejmowana. Nie stanowiła ona jednakże wyraźnie zaakcentowanego kierunku badawczego.

Skupienie się na dokonaniach środowiska humanistycznego WSP, a następnie Uniwersytetu Gdańskiego wynika z tego, że na tej uczelni skoncentrowane były i są badania historyczne, obejmujące swoim zakresem problematykę rosyjską. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie pomoc uczonych z pobliskiego Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, w tym przede wszystkim prof. Witolda Łukaszewicza. Organizator nauki i badacz dziejów wieku XIX na prowadzonym przez siebie seminarium doktorskim wypromował szereg uczonych, którzy w następnych dekadach stanowili trzon środowiska historycznego katedr, a następnie Instytutu Historii powstałego w 1970 roku Uniwersytetu Gdańskiego. Byli to: Roman Wapiński (wypromowany w 1961 roku), Bogusław Cygler (w 1962), Genowefa Kurpis (w 1962), Stanisław Mikos (w 1962), Florian Stasik (w 1964). Wpływ Witolda Łukaszewicza dotyczył również obszaru badawczego, gdyż w zakresie badań wieku XIX w Instytucie Historii UG uformowało się grono uczonych zajmujących się głównie problematyką Wielkiej Emigracji³.

Wśród jego gdańskich uczniów jedynie Genowefa Kurpis (1932-1999), absolwentka studiów historycznych w Instytucie Hercena w Leningradzie⁴, podjęła problematykę stosunków Wielkiej Emigracji z rosyjskimi emigrantami w XIX wieku. Efektem jej badań była rozprawa doktorska pt. „Aleksander Hercen a emigracja polska w latach 1847-1870”, opublikowana w 1964 roku. Była ona wysoko oceniona przez

3 R. Wapiński, *Gdańskie środowisko historyczne*, „Kwartalnik Historyczny”, 1965, nr 3, s. 747-750; B. Cygler, *Prof. Witold Łukaszewicz (1911-1975)*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego”, Historia, 1976, nr 6, s. 145.

4 Archiwum Uniwersytetu Gdańskiego [dalej: Arch. UG],teczka dokumentacji przewodów doktorskiego Genowefy Kurpis, Życiorys; W. Śliwowska, R. Śliwowski, *Rosja, nasza miłość*, Warszawa 2008, s. 117.

prof. Ludwika Bazyłowa, recenzenta w przewodzie doktorskim⁵. Wspomniana publikacja ze względu na dokumentację źródłową i wykorzystane materiały archiwalne nie utraciła swojej aktualności do czasów nam współczesnych. W dorobku autorki stanowi ona najpoważniejsze osiągnięcie naukowe, aczkolwiek był on rozbudowywany o publikacje poświęcone dekabrystom, syntetycznemu zarysowi Rosji w pierwszej połowie XIX wieku, a przede wszystkim stanowisku słowianofilów rosyjskich wobec kwestii polskiej. Z materiałów Archiwum uniwersyteckiego wynika, że głównym problemem badawczym, który miał zostać zrealizowany i stać się podstawą procedury habilitacyjnej, była kwestia słowianofilstwa rosyjskiego lat 40. i 50. Badaczka poświęciła temu zagadnieniu artykuł opublikowany w czasopiśmie uczelnianym⁶ oraz w zbiorze studiów ofiarowanych prof. Ludwikowi Bazyłowowi⁷. Jednakże planowana rozprawa, do której zebrała sporo materiału źródłowego, nie została opublikowana. W dorobku Genowefy Kurpis znajduje się szereg publikacji poświęconych kwestiom polsko-rosyjskim⁸ oraz dziejom Rosji⁹. Dzięki jej zaangażowaniu na Wydziale została zorganizowana konferencja naukowa poświęcona 150 rocznicy wybuchu powstania dekabrystów, ale też – w zgodzie z duchem epoki – 60 rocznicy rewolucji październikowej¹⁰.

Wydaje się, że wkład doc. Genowefy Kurpis w rozwój badań rosznawczych w większym stopniu należałoby wiązać z wykształce-

- 5 Arch. UG, teczką dokumentacji przewodu doktorskiego Genowefy Kurpis, Recenzja L. Bazyłowa rozprawy doktorskiej G. Kurpisowej.
- 6 G. Kurpisowa, *Poglądy Iwana Aksakowa na kwestię polską*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego”, *Historia*, 1976, nr 6, s. 21-38.
- 7 Taż, *Słowianofle rosyjscy wobec kwestii polskiej*, [w:] *Słowiańszczyzna i dzieje powszechne. Studia ofiarowane Profesorowi Ludwikowi Bazyłowowi w siedemdziesiątą rocznicę jego urodzin*, red. L. Jaśkiewicz, M. Tanty, M. Wawrykowa, P. Wieczorkiewicz, Warszawa 1985, s. 233-249.
- 8 Taż, *Joachim Lelewel i Rosjanie*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, *Historia*, 1967, z. 6, s. 27-48; taż, *Zagadnień stosunku emigracji rosyjskiej do sprawy polskiej po powstaniu styczniowym*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, *Historia*, 1965, z. 5, s. 131-152; taż, *Spółczesność rosyjskie wobec powstania listopadowego*, [w:] *Powstanie listopadowe 1830-1831. Dzieje wewnętrzne. Militaria. Europa wobec powstania*, red. W. Zajewski, Warszawa 1990, s. 525-539.
- 9 Taż, *Rosja od Kongresu Wiedeńskiego do Wiosny Ludów*, [w:] *Europa i świat w epoce restauracji, romantyzmu i rewolucji 1815-1849*, red. W. Zajewski, t. 1, Warszawa 1991, s. 198-239.
- 10 R. Wapiński, *Gdańskie środowisko historyczne*, „Zapiski Historyczne”, 1977, z. 2, s. 60, przypis 56; G. Kurpisowa, *Geneza sojuszu. Z tradycji polsko-rosyjskiej współpracy rewolucyjnej*, [w:] *60 rocznica wielkiej socjalistycznej rewolucji październikowej*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego”, Uniwersytet Gdański, Zeszyty Specjalne, Gdańsk 1977, s. 17-28.

niem szeregu historyków na prowadzonym seminarium doktorskim¹¹. W sumie wypromowała czterech doktorów. Troje z jej wychowanków kontynuowało badania w strukturach Instytutu Historii UG. Z perspektywy genealogicznej stanowią oni drugą generację badaczy zajmujących się historią Rosji oraz relacji polsko-rosyjskich. W 1982 roku doktoryzowali się: Franciszek Nowiński na podstawie rozprawy poświęconej Polakom na Uniwersytecie Petersburskim w latach 1832-1884, opublikowanej w 1986 roku¹², oraz Barbara Szordykowska na podstawie rozprawy poświęconej stosunkowi partii kadeckiej do kwestii narodowej w Rosji (niepublikowana). Kolejnymi absolwentami seminarium byli wypromowani w 1986 roku: Zbigniew Opacki na podstawie rozprawy poświęconej poglądom Henryka Kamieńskiego na Rosję, opublikowanej w 1993 roku¹³, oraz Anna Zamek-Gliszczyńska na podstawie pracy poświęconej opinii polskim o Rosji i Rosjanach w latach 1815-1830 (niepublikowana).

Franciszek Nowiński, obecnie profesor w Instytucie Historii UG, habilitował się w Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki AN ZSRR w 1991 roku na podstawie obszernej pracy źródłowej poświęconej zesłańcom polskim na Syberii wschodniej w okresie międzypowstaniowym. W polskiej wersji językowej praca została opublikowana w 1995 roku¹⁴. Całość obszernego dorobku naukowego badacza poświęcona jest kilku kluczowym kwestiom historii Rosji i Polakom w imperium rosyjskim w XIX i XX wieku. Do fundamentalnych należą publikacje oparte na rozprawach doktorskiej i habilitacyjnej, jak również znaczna liczba pomniejszych artykułów i studiów zamieszczonych w czasopiśmie naukowych i pracach zbiorowych zarówno w Polsce, jak i Rosji. F. Nowiński, z racji przebadania obszernej zasobów archiwalnych Moskwy, Leningradu oraz Syberii, należy do stosunkowo nielicznego polskiego grona badaczy problematyki syberyjskiej. Bierze udział w polsko-rosyjskich sympozjach i konferencjach

11 Na ten fakt zwraca uwagę również Józef Borzyszkowski, zob. tenże, *Historiografia gdańska – badania dotyczące XIX wieku*, [w:] *Tradycje gdańskiej humanistyki*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2008, s. 77, przypis 21.

12 F. Nowiński, *Polacy na Uniwersytecie Petersburskim w latach 1832-1884*, Wrocław 1986.

13 Z. Opacki, *Barbaria rosyjska. Rosja w historiozofii i myśli politycznej Henryka Kamieńskiego*, Gdańsk 1993.

14 F. Nowiński, *Polacy na Syberii Wschodniej. Zesłańcy polityczni w okresie międzypowstaniowym*, Gdańsk 1995.

naukowych, zarówno w Polsce, jak i Rosji, występując z referatami opartymi na materiałach archiwalnych i publikowanych źródłach oraz rozległej literaturze przedmiotu.

Z kolei dalszy rozwój naukowy Barbary Szordykowskiej ewoluował w kierunku badań polityki rosyjskiej wobec Finlandii od schyłku wieku XIX do wybuchu pierwszej wojny światowej. Efektem tych badań była rozprawa habilitacyjna¹⁵ i uzyskana samodzielność naukowa. Niestety, ta niezwykle ciekawa w perspektywie porównawczej problematyka w okresie późniejszym nie była już kontynuowana. Ostatnim znaczącym osiągnięciem badaczki była opublikowana synteza dziejów Finlandii¹⁶.

Zbigniew Opacki, obecnie profesor w Instytucie Historii, habilitował się w 1996 roku na podstawie rozprawy dotyczącej działalności i poglądów politycznych Mariana Zdziechowskiego do 1914 roku¹⁷. Kontynuacją tego obszaru badawczego była monografia poświęcona aktywności intelektualnej i politycznej Zdziechowskiego w latach 1914-1938¹⁸. Znaczna część dorobku naukowego Z. Opackiego związana jest z badaniem rosyjskiej myśli politycznej wieku XIX, w jej odłamie liberalno-konserwatywnym oraz nacjonalistycznym, postrzegania Rosji i Rosjan w Polsce i Europie Zachodniej w XIX wieku, społeczności rosyjskiej w międzywojennej Polsce, zagadnień polskiego środowiska naukowego w Petersburgu, kontaktów naukowych polsko-rosyjskich na przełomie XIX i XX wieku, jak i polskiej myśli politycznej i podnoszonych w niej problemów relacji polsko-rosyjskich.

Obaj uczeni, F. Nowiński i Z. Opacki, wypromowali doktorów, którzy podjęli w swoich rozprawach problematykę polsko-rosyjską i rosyjską. Z trzech doktorów wypromowanych przez Nowińskiego¹⁹ – jeden, Piotr Koprowski, zatrudniony został w Instytucie Historii.

15 B. Szordykowska, *Finlandia w polityce caratu w latach 1899-1914. Problemy rusyfikacji i unifikacji*, Gdańsk 1994.

16 *Taż*, *Historia Finlandii*, Warszawa 2011.

17 Z. Opacki, *W kręgu Polski, Rosji i Słowiańszczyzny. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego do 1914 roku*, Gdańsk 1996.

18 *Tenże*, *Między uniwersalizmem a partykularyzmem. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego 1914-1938*, Gdańsk 2006.

19 J. Neja, *Życie „polskiego” Harbina. Dzieje Polonii mandżurskiej 1897-1949*, Gdańsk 2001; B. Drodowska, *Rosjanie w Królestwie Polskim w latach 1864-1905 w świetle źródeł relacyjnych*, Gdańsk 2001; P. Koprowski, *Między nadzieją a zwątpieniem. Zarys ewolucji światopoglądu Iwana Turgie-niewa*, Gdańsk 2005.

Jego rozprawa doktorska poświęcona światopoglądowi filozoficznemu Iwana Turgieniewa została opublikowana²⁰. Jego późniejszy dorobek ewoluuje w kierunku historii Polski drugiej połowy XX wieku²¹. Spośród wypromowanych doktorów Z. Opackiego dwoje podjęło problematykę rosyjską²². Pierwsza z nich – Iwona Janicka, zatrudniona w Instytucie Historii, opublikowała swoją rozprawę²³. Kolejny doktorant finalizuje rozprawę poświęconą naukowo-politycznej działalności Aleksandra Hilferdinga.

Z uczniów doc. Genowefy Kurpis wymieniwać należy Iwonę Sakowicz-Tebinkę, która przygotowała rozprawę doktorską pod kierunkiem Bogusława Cyglera, obronioną w 1997 i opublikowaną 1999 roku²⁴, poświęconą analizie poglądów politycznych Konstantego Kawielina. Uczona kontynuowała problematykę rosyjską w szeregu pomniejszych artykułów oraz rozprawie habilitacyjnej dotyczącej Rosji w dobie Aleksandra II w brytyjskich opiniach prasowych²⁵.

Tadeusz Stegner, uczeń prof. Romana Wapińskiego, zajmuje się problematyką wyznaniową, dziejami protestantyzmu na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Niemniej również i w jego dorobku znajdują się publikacje poświęcone po części zagadnieniom rosyjskim²⁶. W tym zakresie problematyka ta kontynuowana jest przez część jego wychowanków naukowych, przede wszystkim Krzysztofa Lewalskiego, zajmującego się dziejami Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim w kontekście jego relacji z władzami carskim²⁷, oraz Arkadiusza Janickiego, w którego dorobku są publikacje monograficzne poświęcone

- 20 P. Koprowski, *W kręgu Romantyzmu. Kształtowanie się struktur światopoglądowych Iwana Turgieniewa*, Gdańsk 2008; tenże, *Pozytywista ale jaki? Światopogląd Iwana Turgieniewa w latach 1848-1883*, Gdańsk 2009.
- 21 Tenże, *Między sacrum i profanum. Biografia intelektualna Janusza Stanisława Pasierba*, Pelplin 2015.
- 22 I. Janicka, *Kultura higieniczna Wilna w latach 1795-1915*, Gdańsk 2004; M. Sempołowicz, *Oberprokurator Najświętszego Synodu Konstantin Pobiedonoscew wobec kwestii polskiej w latach 1880-1905*, Gdańsk 2010.
- 23 I. Janicka, *Kultura higieniczna*.
- 24 I. Sakowicz, *Między autokracją a rewolucją. Liberalizm Konstantego Kawielina w epoce wielkich reform*, Gdańsk 1999.
- 25 Taż, *Imperium barbarzyńców. Rosja Aleksandra II w brytyjskich opiniach prasowych*, Gdańsk 2010.
- 26 T. Stegner, *Pastorzy Królestwa Polskiego na studiach teologicznych w Dorpacie w XIX wieku*, Warszawa 1993.
- 27 K. Lewalski, *Kościół rzymskokatolicki a władze carskie w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku*, Gdańsk 2008.

studentom polskim na Uniwersytecie w Dorpacie²⁸, Politechnice Ryskiej w okresie jej działalności od powstania do 1918 roku²⁹ oraz obszerna monografia na temat funkcjonowaniu Kurlandii w ramach Cesarstwa Rosyjskiego 1795-1915³⁰. Niewątpliwie podejmowana w Instytucie problematyka rosyjska oraz polsko-rosyjska zamyka się chronologicznie w obszarze doby zaborowej lub nieznacznie, w odniesieniu do emigracji rosyjskiej w Polsce, obejmuje wiek XX.

Brak badań dotyczących innych epok jest niewątpliwą słabością kadrową Instytutu – za pewnym wyjątkiem. Jest nim mianowicie twórczość naukowa wybitnego mediewisty, nieżyjącego już, niestety, prof. Jana Powierskiego (1940-1990). Był on wychowankiem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie pod kierunkiem prof. Bronisława Włodarskiego doktoryzował się w 1967 roku. W roku akademickim 1968/69 odbył półroczny staż naukowy na Moskiewskim Uniwersytecie Państwowym im. M. Łomonosowa, w trakcie którego przeprowadził kwerendę w archiwach Moskwy, Leningradu i Wilna³¹. W 1973 roku przeniósł się do Instytutu Historii UG, gdzie zapoczątkował badania mediewistyczne oraz stworzył własną szkołę badawczą. W jego rozległej twórczości naukowej, generalnie zorientowanej na badania wczesnego średniowiecza na Pomorzu w kontekście dziejów Polski i Europy Środkowej i Wschodniej, znajdują się zagadnienia szczegółowe stosunków polsko-ruskich w tym okresie oraz badania nad społecznościami Bałtów, w tym przede wszystkim Prusów. Nawiązywał w nich do ustaleń historiografii rosyjskiej i radzieckiej, a przede wszystkim wykorzystywał źródła latopisów ruskich, które były podstawą niektórych szczegółowych interpretacji wspomnianych stosunków w dobie panowania Bolesława Śmiałego³². W całym jego dorobku historiografia rosyjska była stale obecna. Na bieżąco recenzował publikacje z zakresu mediewistyki, archeologii oraz onomastyki. Niestety, w zakresie

28 A. Janicki, *Studenci polscy na uniwersytecie w Dorpacie oraz Polskie organizacje studenckie w Dorpacie*, [w:] *Uniwersytet w Tartu a Polacy*, red. S. G. Isakow, J. Lewandowski, Lublin 1999, s. 21-70.

29 Tenże, *Studenci polscy na Politechnice Ryskiej w latach 1862-1918*, t. 1: *Rys historyczny*, t. 2: *Album Academicum Polonorum*, Gdańsk 2005.

30 Tenże, *Kurlandia w latach 1795-1915. Z dziejów guberni i jej polskiej mniejszości*, Gdańsk 2011.

31 Arch. UG,teczka przewodniczącego habilitacyjnego Jana Powierskiego; Życiorys J. Powierskiego, 9.06.1976.

32 B. Śliwiński, *Gdańska mediewistyka historyczna w sześćdziesięciolecie*, [w:] *Tradycje gdańskiej humanistyki*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2008, s. 55-58; W. Długocki, *Profesor Jan Powierski (1940-1999)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1999, nr 4, s. 688.

problematyki średniowiecza na Rusi i stosunków polsko-ruskich nie zdążył wykształcić następca, stąd też obecnie Instytut znajduje się w sytuacji podobnej do tej sprzed lat czterdziestu.

Cechą charakterystyczną licznych i rozbitych na różne jednostki uniwersyteckie środowiska naukowego jest jego zróżnicowana podmiotowo afiliacja. Stąd też w zakresie problematyki historycznej Instytut Historii, czy też obecnie Wydział Historyczny nie posiada monopolu na jej uprawianie. Rozproszenie ma oczywiście swoje konsekwencje merytoryczne, organizacyjne i warsztatowe. I – w moim przekonaniu – nie mają one charakteru negatywnego, aczkolwiek występują pewne słabości. Chcę przez to podkreślić, że w środowisku politologów, historyków sztuki, literaturoznawców, filozofów, historyków prawa znajdują się badacze, którzy zainteresowaniami naukowymi zdecydowanie wykraczają poza wąsko pojęte ramy wymienionych dyscyplin, wzbogacając swoim dorobkiem indywidualnym szeroko pojętą wiedzę historyczną czy kulturologiczną poświęconą Rosji.

W znajdującym się w strukturze Wydziału Historycznego UG Instytucie Historii Sztuki pracują uczeni, którzy podejmują zagadnienia związane z dziejami polskiego środowiska artystycznego w Rosji doby XIX i początków XX wieku. Do nich należy przede wszystkim prof. Małgorzata Omilanowska, która poświęciła szereg publikacji polskim architektom, absolwentom rosyjskich uczelni artystycznych i technicznych, realizującym swoje projekty na terenie Rosji³³. W jej dorobku jest również znakomita monografia dotycząca Połagi jako kurortu w XIX i na początku XX wieku³⁴.

Wspomnieć należy o bogatej twórczości naukowej Mirosława Kruka, który zajmuje się problematyką recepcji ideowej i artystycznej ruskiej i rosyjskiej sztuki ikonicznej w Kościele łańciskim na ziemiach polskich i w Europie. Zagadnieniu temu poświęcił liczne artykuły oraz obszerną monografię źródłową³⁵.

33 M. Omilanowska, *Działalność architektoniczna Mariana Lalewicza w Petersburgu*, „Przegląd Wschodni”, t. 1, 1991, z. 1; też, *Polscy architekci w petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych w latach 1814-1918*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2004, nr 3-4; też, *Działalność polskich architektów w Cesarstwie Rosyjskim w XIX i początku XX wieku*, „Pinakothek”, Moskwa, 2005/1-2 (20-21).

34 Taż, *Nadbałtyckie Zakopane. Połaga w czasach Tyszkiewiczów*, Warszawa-Sopot 2011.

35 M. P. Kruk, *Ikony-obrazy w świątyniach rzymsko-katolickich w dawnej Rzeczypospolitej*, Kraków 2011.

Zaakcentować należy dorobek twórczy w zakresie badań nad Polonią w imperium rosyjskim Andrzeja Chodubskiego z Instytutu Politologii Uniwersytetu Gdańskiego. Jest on absolwentem Instytutu Historii UG, doktorat uzyskał na Uniwersytecie w Baku, stolicy Azerbejdżańskiej SSR, a habilitację w 1986 roku w Instytucie Historii UG na temat aktywności kulturalnej Polaków w Azerbejdżanie w XIX i na początku XX wieku³⁶. Jest jednym ze znawców polskiego losu na Kaukazie w XIX i XX wieku³⁷. Jego dorobek w tym zakresie ujawnia zarazem znaczącą ewolucję od apologii systemu sowieckiego (lata 70.-80.) po jego krytykę po rozpadzie systemu na początku lat 90. Nie on jedyny zresztą doświadczył tak znaczącej reorientacji poglądów.

Z problematyką strictly historyczną powiązane są badania realizowane w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej i Rosyjskiej. Część specjalistów w zakresie literatury epoki srebrnego wieku ewoluowało w kierunku penetracji obszarów z pogranicza zjawisk życia literackiego i religijnego, pogłębiając znajomość tej epoki, niezwykle bogatej w formy i nurty kultury. Z czasem wypracowano formułę organizacyjną pracowni pod nazwą Laboratorium Niedogmatycznej Duchowości, która skupia uczonych ze wspomnianego Instytutu, przede wszystkim Elżbietę Biernat – inspiratorkę badań, Franciszka Apanowicza, Katarzynę Arciszewską, Irenę Fijałkowską-Janiak, Dianę Oboleńską, Monikę Rzeczycką oraz wielu innych uczonych z Wydziału Filologicznego oraz spoza Gdańska, z Rosji, Europy i Stanów Zjednoczonych.

Koncentrując się na wybranych aspektach duchowości kultury rosyjskiej, Pracownia wnosi istotny wkład w jej poznanie. Przy tym – i to nie marginalnie – podejmuje zagadnienia z zakresu mentalności, prądów ideowych i kulturowych. W tym względzie na uwagę zasługują dokonania wspomnianych Franciszka Apanowicza i Ireny Fijałkowskiej-Janiak. Z dokonaniem prof. Fijałkowskiej związana jest seria wydawnicza zrealizowana wspólnie z Uniwersytetem w Jerozolimie, poświęcona zagadnieniom rosyjsko-żydowsko-polskim w historii, kulturze i literaturze.

36 A. Chodubski, *Aktywność kulturalna Polaków w Azerbejdżanie w XIX i na początku XX wieku*, Gdańsk 1986.

37 Tenże, *Witold Zglenicki. Polski Nobel 1850-1904*, Płock 1984; tenże, *Polacy w Armenii w XIX i na początku XX wieku*, Kraków 1988; tenże, *Polacy w Azerbejdżanie*, Toruń 2004.

Na zakończenie powinienem wspomnieć o wspólnych inicjatywach organizacyjno-naukowych środowiska filologiczno-historycznego, przede wszystkim dużej międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 300 rocznicy powstania Petersburga³⁸ oraz zainicjowanym i realizowanym od lat siedmiu kierunkowi studiów – rosjoznawstwo.

Reasumując, należy stwierdzić, że w zakresie badań stricte historycznych osiągnięcia rosjoznawcze są znaczące, aczkolwiek skoncentrowane w dużej mierze na wieku XIX, z nieznacznymi ekskursami w średniowiecze, natomiast w zakresie badań kulturoznawczych niewątpliwie są osiągnięcia dotyczące epoki srebrnego wieku, będące wynikiem prac naukowców o proweniencji filologicznej.

Bibliografia

- Borzyszkowski J., *Historiografia gdańska – badania dotyczące XIX wieku*, [w:] *Tradycje gdańskiej humanistyki*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2008.
- Chodubski A., *Aktywność kulturalna Polaków w Azerbejdżanie w XIX i na początku XX wieku*, Gdańsk 1986.
- Chodubski A., *Witold Zglenicki. Polski Nobel 1850-1904*, Płock 1984.
- Chodubski A., *Polacy w Armenii w XIX i na początku XX wieku*, Kraków 1988.
- Chodubski A., *Polacy w Azerbejdżanie*, Toruń 2004.
- Cyglar B., *Prof. Witold Łukaszewicz (1911-1975)*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego”, *Historia*, 1976, nr 6.
- Długokęcki W., *Profesor Jan Powierski (1940-1999)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1999, nr 4.
- Drozdowska B., *Rosjanie w Królestwie Polskim w latach 1864-1905 w świetle źródeł relacyjnych*, Gdańsk 2001.
- Janicka I., *Kultura higieniczna Wilna w latach 1795-1915*, Gdańsk 2004.
- Janicki A., *Kurlandia w latach 1795-1915. Z dziejów guberni i jej polskiej mniejszości*, Gdańsk 2011.
- Janicki A., *Studenci polscy na Politechnice Ryskiej w latach 1862-1918*, t. 1: *Rys historyczny*, t. 2: *Album Academicum Polonorum*, Gdańsk 2005.
- Janicki A., *Studenci polscy na uniwersytecie w Dorpacie oraz Polskie organizacje studenckie w Dorpacie*, [w:] *Uniwersytet w Tartu a Polacy*, red. S. G. Isakow, J. Lewandowski, Lublin 1999.

38 *Okno na Europę. Zagadnienia kulturowej tożsamości Petersburga i jego rola w historii powszechnej*, red. F. Apanowicz, Z. Opacki, Gdańsk 2006.

- Koprowski P., *Między nadzieją a zwątpieniem. Zarys ewolucji światopoglądu Iwana Turgieniewa*, Gdańsk 2005.
- Koprowski P., *Między sacrum i profanum. Biografia intelektualna Janusza Stanisława Pasierba*, Pelplin 2015.
- Koprowski P., *Pozytywista ale jaki? Światopogląd Iwana Turgieniewa w latach 1848-1883*, Gdańsk 2009.
- Koprowski P., *W kręgu Romantyzmu. Kształtowanie się struktur światopoglądowych Iwana Turgieniewa*, Gdańsk 2008.
- Kruk M. P., *Ikony-obrazy w świątyniach rzymsko-katolickich w dawnej Rzeczypospolitej*, Kraków 2011.
- Kubik K., Mokrzejcki L., *Trzy wieki nauki gdańskiej. Szkice z dziejów od XVI do XVIII wieku*, Wrocław 1976.
- Kurpisowa G., *Joachim Lelewel i Rosjanie*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, Historia, 1967, nr 6.
- Kurpisowa G., *Poglądy Iwana Aksakowa na kwestię polską*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego”, Historia, 1976, nr 6.
- Kurpisowa G., *Rosja od Kongresu Wiedeńskiego do Wiosny Ludów*, [w:] *Europa i świat w epoce restauracji, romantyzmu i rewolucji 1815-1849*, red. W. Zajewski, t. 1, Warszawa 1991.
- Kurpisowa G., *Słowianofile rosyjscy wobec kwestii polskiej*, [w:] *Słowiańszczyzna i dzieje powszechne. Studia ofiarowane Profesorowi Ludwikowi Bazyłowowi w siedemdziesiątą rocznicę jego urodzin*, red. L. Jaśkiewicz, M. Tanty, M. Wawrykowa, P. Wieczorkiewicz, Warszawa 1985.
- Kurpisowa G., *Spółczesność rosyjska wobec powstania listopadowego*, [w:] *Powstanie listopadowe 1830-1831. Dzieje wewnętrzne. Militaria. Europa wobec powstania*, red. W. Zajewski, Warszawa 1990.
- Kurpisowa G., *Z zagadnień stosunku emigracji rosyjskiej do sprawy polskiej po powstaniu styczniowym*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne”, Historia, 1965, z. 5.
- Lewalski K., *Kościół rzymskokatolicki a władze carskie w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku*, Gdańsk 2008.
- Loeve P. O., *Gdańsk. Biografia miasta*, Gdańsk 2013.
- Neja J., *Życie „polskiego” Harbina. Dzieje Polonii mandżurskiej 1897-1949*, Gdańsk 2001.
- Nowiński F., *Polacy na Syberii Wschodniej. Zesłańcy polityczni w okresie międzywojennym*, Gdańsk 1995.
- Nowiński F., *Polacy na Uniwersytecie Petersburskim w latach 1832-1884*, Wrocław 1986.
- Okno na Europę. *Zagadnienia kulturowej tożsamości Petersburga i jego rola w historii powszechnej*, red. F. Apanowicz, Z. Opacki, Gdańsk 2006.
- Omilanowska M., *Działalność architektoniczna Mariana Lalewicza w Petersburgu*, „Przegląd Wschodni”, t. 1, 1991, z. 1.
- Omilanowska M., *Działalność polskich architektów w Cesarstwie Rosyjskim w XIX i początku XX wieku*, „Pinakothek”, Moskwa, 2005/1-2 (20-21).

- Omilanowska M., *Nadbaltyckie Zakopane. Połoga w czasach Tyszkiewiczów*, Warszawa–Sopot 2011.
- Omilanowska M., *Polscy architekci w petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych w latach 1814-1918*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2004, nr 3-4.
- Opacki Z., *Barbaria rosyjska. Rosja w historiozofii i myśli politycznej Henryka Kamińskiego*, Gdańsk 1993.
- Opacki Z., *Między uniwersalizmem a partykularyzmem. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego 1914-1938*, Gdańsk 2006.
- Opacki Z., *W kręgu Polski, Rosji i Słowiańszczyzny. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego do 1914 roku*, Gdańsk 1996.
- Sakowicz I., *Imperium barbarzyńców. Rosja Aleksandra II w brytyjskich opiniach prasowych*, Gdańsk 2010.
- Sakowicz I., *Między autokracją a rewolucją. Liberalizm Konstantego Kawielina w epoce wielkich reform*, Gdańsk 1999.
- Sempołowicz M., *Oberprokurator Najświętszego Synodu Konstantin Pobiedonoscew wobec kwestii polskiej w latach 1880-1905*, Gdańsk 2010.
- Stegner T., *Pastorzy Królestwa Polskiego na studiach teologicznych w Dorpacie w XIX wieku*, Warszawa 1993.
- Szordykowska B., *Finlandia w polityce caratu w latach 1899-1914. Problemy rusyfikacji i unifikacji*, Gdańsk 1994.
- Szordykowska B., *Historia Finlandii*, Warszawa 2011.
- Śliwiński B., *Gdańska mediewistyka historyczna w sześćdziesięcioleciu*, [w:] *Tradycje gdańskiej humanistyki*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Pronczyński, Gdańsk 2008.
- Śliwowska W., Śliwowski R., *Rosja, nasza miłość*, Warszawa 2008.
- Wapiński R., *Gdańskie środowisko historyczne*, „Kwartalnik Historyczny”, 1965, nr 3.
- Wapiński R., *Gdańskie środowisko historyczne*, „Zapiski Historyczne”, 1977, z. 2.